

„Hol az eső összeér a havazással...”

Interjú Szíki Károly színművész-rendezővel Farkas Árpádról

Február 8-án sújtott le minket a hír: előző este, 77 éves korában elhunyt Farkas Árpád, Kossuth-díjas költő. Január 29-én még örömmel fogadta a hírt, hogy teljesítettem óhaját: elvittem Egerbe barátainak – Ködöböcz Gábor irodalomtörténésznek és Szíki Károly színésznek – a *Nem ilyen lovat akartam* című terjedelmes tárca- és interjúkötetét. Már esteledett, mire eljutottam Szíki Károlyhoz, aki már készített interjút a költőnkkel. Amíg a kötetet forgatta, eszembe jutott, hogy ideje lenne őt is kifaggatni. Felkértem egy későbbi beszélgetésre, amit elfogadott. Visszaúton, Pest fele Farkas Árpád *Hol az eső összeér a havazással* versének sorai kísérték: „E monoton esőben esdekelve, / hány ezer éve csörtek nyomotokban?” Még gondolni sem mertem arra, hogy nemsokára múlt időben beszélünk róla.

S. KIRÁLY BÉLA: *Havas, esős időben hagyott itt minket Farkas Árpád. Az utolsó könyvben van egy Szíki Károly által készített interjú, de szerkesztői hiba miatt az Ön neve lemaradt a végéről. Ez nagyon bántotta őt...*

SZÍKI KÁROLY: 2018 nyarán, Kányádi Sándor temetése után kerestem fel őt a sepsiszentgyörgyi lakásán. Nem vagyok alkalmas interjúalany, szabadkozott, amikor meglátta kezemben a kamerát. Abban a kellemesen hűvös lakásban fogadott, ahol először 1982-ben jártam. Régóta szavalom verseit országszerte, mégis arra döbbsentem rá, hogy az évtizedek óta készített sok-sok riportkészítés mellett nem jutott időm elmélyültebben beszélgetni vele, kinek nevét csupa nagybetűvel illenék leírni. Iránymutató költő volt, aki már a Ceausescu-rendszerben is kongatta *A befalazott szószerék* című versében közömbös Európa közömbös harangjait.

– Foglaljuk össze: Farkas Árpád 1944-ben született a Nyikó menti Siménfalván. A kolozsvári egyetemen szerzett magyar szakos tanári képesítést. Sepsiszentgyörgyön élt, az Igaz Szó irodalmi folyóirat munkatársa volt. 1990 után a megújult Kovászna megyei napilap, a Háromszék főszerkesztője lett. Első kötetével 1968-ban jelentkezett...

– Igen, a *Másnapos ének* cíművel. Milyen nagy energiákat, indulatokat kölcsönöz az olvasónak ez a kötet! A költő pedig szabadon száguld, repül, égisz nőve jár, lebeg. A benne olvasható *Apáink arcán* című költemény nemcsak programadó vers, de a kötet legmegrázóbb írása is. Életműve egyik legszebbjének tartják az elemzők.

Apáink arcán

*Itt, Erdélyben a suvadásos dombok
a férfiakban éjjel mélyre szállnak,
reccsenve nőnek meg a pofacsontok,
s a vízmosásos szemekben az árnyak*

*nézik, nézik évezredes hosszan,
hogy a türelem partjain milyen erdő ég el.
Hiába kentétek be a füves rétet
jelszavakkal és piros borjúvérrel,*

*mert felzúg makacs hajuk az éjben
és erdőtüzként világít,
forradalmas-szép arcuk foszforeszkál,
hogy megleljük az utat hazáig,*

*fiúk, fiúk, viháncoló csitkók a vad szelekben,
ha netalán az úrig nem sikerül szállnunk,
s e rögös földre mégis visszatérnénk,
csak lábujjhegyen, halkan!:*

apáink húlő, drága arcán járunk.

– Nem akárki, Féja Géza írta róla: „A költészet nem csekély részét új nyelvi burján lepi el: a bizonytalan mondat. Farkas Árpádot a kijelentő mondat nyíltsága, tisztasága és bátorsága jellemzi. Nyíltan beszélhet, mivel lelke s életérzése is nyílt, így egy pillanatra sem marad el a szüntelen történő világtól. Ennek köszönheti, hogy nem hiányzik a mértéke, és meg tudja ítélni az emberi történet, tud ujjongani, de tiltakozni is. A költő valamikor felvoigyzó volt, közösségbe hívó harang, előremutató vátesz, bábájos, aki írni tudott minden sebre. Farkas Árpádban ez a hivatás lángol fel.”

– Később a *Jegenyekör* (1971), az *Alagutak a hóban* (1979), *A befalazott szószerk* (1985) és a *Szivárgásban* (1991) című kötetei nyújtottak hatalmas élményt. A *Jegenyekört* magyarországi kritikusai is – Görömbei András, Bertha Zoltán, Nagy Gáspár, Kis Pintér Imre – kiemelkedőnek tartották, mivel a költeményei fiatal kora ellenére árnyaltak és igen sokszínűek voltak. A címadó verse keserű kisebbségi sorsképet jelenít meg, és előre vetítette azt is, ami később bekövetkezett. Az egyre durvább romániai belpolitika számos területen indított támadást a kisebbségi sorba lökött magyarsággal szemben. Nem véletlen, hogy a hovartartozás megvallása kiemelkedő irodalmi alkotásokat szült. E számvetéses időszakban születtek meg a hetvenes évek nagy nemzetmegvalló művei: Sütő András drámatrilógiája és az *Anyám könnyű álmot ígér*, valamint az *Engedjétek hozzám jönni a szavakat* című műve, Bálint Tibor *Zokogó majom* című regénye Páskándi Géza *Vendégségben* című drámája, Kányádi Sándor *Szürkület* és *Fekete-*

piros versek verskötetei vagy Magyar Lajos Csoma Sándor naplója. De lehet folytatni a sort Király László *Kék farkasok* regényével, az *Elfelejtett hadsereg* verskötetével, Szilágyi Domokos *Sajtóértekezletével*, Székely János *Caligula helytartója* című drámájával, Szilágyi István *Kő hull apadó kútba* című regényével és Farkas Árpád *Alagutak a hóban* című verskötetével.

- Ezek Erdélyben születtek, de a mindenkori magyar irodalom csúcsein láthatjuk őket. Költőnkől Takács Géza fogalmazott a legpontosabban: „Farkas Árpád nem »az« erdélyi költő, hanem egy gazdag irodalom egyénisége. Versei csúfolnak minden odvas elméletet, mely a líra halálnemeit, öngyilkossági kísérleteit boncolgatja. Magatartásában nagy elődök mozdulatai élnek és gazdagodnak: Petőfi szabadság-hadakozása. Tamási Áron mosoly-ébersége. Nagy László szerelem-szablyát markoló kemény szelídsége. Ezek a Farkas Árpád-versek érzeinket szégyelltet vagy elherdált hajlandóságait élesztgetik, a képek árama tisztítja vériünk, frissíti látásunk – emberségünket kéri.”

- Az *Alagutak a hóban* című kötet nemcsak egyetemes emberi, és esztétikai minőségével emelendő ki, hanem azért, mert válasz volt a román kommunista diktatúra sovinizmusára, az egyre durvuló, a nemzetiségi jogokat csonkító ténykedésére, az identitás elleni nyílt támadásra. A növekvő szorongások időszakában ez, amikor nagy munkát vállalt magára Farkas Árpád. A zsarnokság nyomására születtek nagy költeményei. Olyan ellenállási programot hirdetett bennük, amely túlfeszítette mindennapjait, idegrendszerét, és kockázatos volt a Ceaușescu-diktatúrában.

- *Hadd idézzem a Kerti törpe című versét, amelyet olvasva a tisztül kommunista diktátorra gondoltunk. S a gúny felszabadító volt: „A kerti törpe figyel a házat, / füleli el-elhaló hangjait. / Félek, hogy készül már a magyarázat, / amellyel eltűntet majd megint valakit. // A kerti törpét ide ti hoztátok / őrizni bazsarózsát, rezgő rezedát. / Arról volt szó, csak őrizi e világot, / és persze nagyon meghúzza magát! // A kerti törpe figyel a házat, / le s föl sétál az ablakom alatt. / Egy intésére százak somfordálnak / elő, és körbeforog e hitvány törpehad.*

- 89-ben enyhült a prés nyomása, boldogan indultunk a határnak adományainkkal, fogtuk egymás kezét, több nyelven szólítottuk egymást Élesden, Kolozsváron, Marosvásárhelyen, Sepsiszentgyörgyön. Együtt imádkoztunk az elesett emberekért Kolozsvár főterén, Tordán felszabadultan nevtünk, miközben Farkas Árpád alig-alig szólalt meg. A „forradalom” hónapjaiban még elkapta őt is a szárnyalás, próbált hinni, hogy lesz még itt valami, de ő sejtette meg közülünk a leghamarabb: a szabad világba kiröppenés-menekülés kivérezteteti az erdélyi magyarságot. Ismét befelé fordult, újra gúnyos stílusban írt, mások maszkjába bújva – *Mikes Kelemen hazatért néjének válaszelevele Rodostóba* – üzeni: „a népek inuk szakadtan ezüstös vályúra, fútt-arany ólba, surrannak, zúdulnak Új Rodostóba”. Ez a kép hasonlatos a *Szívárgásban* megragadott valóságához: „Legyen hát úr a szívárgás... víg nedvei odakint vidítsanak lármát... higgyük, hogy belőlünk piroslik égen a bolygó, ágon a savanyú som... fogyunk-nővünk, de vagyunk!” Ez a bizakodó befejezés nem jelenik meg az 1990-ben írott költeményeiben, így a *Gyertyák Erdélyben* poémában sem. Azóta forog és forrong a világ, s ebben

a kalandparkban mi is ott vagyunk. Mint a gyermekek, veszekszünk ócska játékszereken, és észre sem vesszük, hogy Székelyföld autonómiaja egyre távolabb kerül, ráadásul hol ezt, hol azt zárnak be az európai folyosóra somfordáló társadalommérnökök, kisztíli hatalomtechnikusok...

– *Honnan ez a szenvedélyes együttérzés a küllhoni magyarság iránt? A gének mellett milyen külső meghatározottságok befolyásolják a színészt, az egri lokálpatriótát?*

– Tíz évvel Farkas Árpád után, 1954 áprilisában születtem Tiszaföldváron, a Mezőségből (Szék községből) kitelepült ősök utódjaként. A színészi pályámat Debrecenben kezdtem, amely megalapozta a katarzis-szomjú nézőkért folytatott küzdelmem. A városban nagyon erős volt a küllhoni magyarság iránti érdeklődés, segítőkészség. Egyszer arról is szerkeszthetne valaki egy kötetet, hogy milyen volt a debreceni szellemi élet erdélyi vércseréje. Fiatalkoromban az egyetem valóságos fővárossá emelte Debrecent, amely ellátta a magyar hont kíváló irodalmárokkal, irodalomtörténészekkel, tanárokkal, s ők évtizedeken át terjesztői, bátorítói voltak az erdélyi, kárpátaljai, délvidéki, felvidéki irodalomnak, az elszakított területeken élő művészeknek. A házaspáron kívül e nemes elhivatottságban az irodalmár nevelők között meg kell említeni többek között Görömbei Andrást, Bertha Zoltánt, Gróh Gáspárt, Ködöböcz Gábort, Csengey Dénest, Vitéz Ferencet, Antal Attilát, Babus Antalt, Bitskey Istvánt, továbbá Debreczeni Attila, Dobos István, Elek Tibor, Ekler Andrea, Fazekas Gergely Tamás, Gerliczki András, Győri L. János, Imre László, Papp Endre, Jánosi Zoltán, Kelemen Erzsébet, Korpa Tamás, Kovács Kálmán, Lajtos Nóra, Madarász Imre, Pósa Zoltán, Cs. Varga István nevét és még másokat is, akik fáradhatatlan munkával, az adóvevőjüket folyamatos üzemben tartva figyelték a küllhoni művészek munkáit. És külön ki kell emelni Márkus Bélát, valamint feleségét, Cs. Nagy Ibolyát, aki a költő tisztelői örömeire 2015-ben egy Farkas Árpád monográfiával ajándékozott meg minket.

– *Az AB-ART kiadónál megjelent Farkas Árpád legszebb versei kötetet is Cs. Nagy Ibolya válogatta, de ez nem szerepel a költőről szóló wikipédia szócikkben. „Míves költő – olvashatjuk benne –, aki életműve legjavában a szemléleti elkötelezettséget fogalmi pontossággal, csiszolt, gyakorta a népköltészet letisztult képalkotásával tudja ötvözni; a közérthetőség nem ellensége, metaforái tündökletesen szárnyalóak, kép és gondolatiság látvány és intellektus, tárgyszerűség és többszólamú eszmevilág plasztikusan simul össze műveiben.” Farkas Árpád mindig pontos akart lenni, és nem elringani a líra ölében. Költészete szűkszavúságában – Kányádi ugratta azzal, hogy Farkas a válogatott verseit írja – egyetemes teljességkép fénylik.*

– Valóban Cs. Nagy Ibolya a kötet 147 oldalán a nagy alkotó életművének, létehelyzetének összes színárnyalatát feltárja. Az átgondolt szerkesztés közelebb viszi olvasóit a költőhöz. Teljességében persze nem könnyű ilyen terjedelemben ekkorra életművet maradéktalanul felmutatni. A szerkesztés elve valóban izgalmas, olyan, mint egy színpadi mű újragondolása, újrendezése. Cs. Nagy Ibolyától nem áll messze a színházi elemek alkalmazása, hiszen – színészként, rendezőként csak tudom – évtizedeken át írt felkészült kritikákat a színdarabok premierje után.

Mivel említette Kányádit: 2018 nyarán a költő nagygalambfalvi temetésén az öreg almafák alatt állva is Farkas Árpád verse járt-kelt bennem, mivel már sokat szavaltam:

Kányádi Sándornak

*A Nyikó vizén, Küküllőn, Maroson és Olton
dagasztóteknőbe ülnek,
mosóteknőbe szállnak
a gyermekek,
s egyikük eljut az Óceánig.*

*Felségvizeinken hajók süllyednek olykor,
a patkányok hagyják el mindenekelőtt
a fedélzetet.*

*Nem vagyunk mi hejdehej-legények,
másodtiszték sem vagyunk,
nem vagyunk derék kapitányok.
Volnánk csak jámbor hegedősök
kórémuzsikával,
pici furulyával,
szorongó torokkal,
elkékülő szájjal,
görcsbe-rándultan is
fújjuk, ugye, Bátyám,
végső pillanatig,
miként ama zenekar
a Titanic
fedélzetén.*

– Ha jól számolom, 36 témában tartott rengeteg szavaló estet, amelyek közt szerepelt Farkas Árpád (A befalazott szószék), illetve Király László-est is. Király egyébként szobatársa volt Farkasnak a kolozsvári egyetemen...

– Már a kezdetek kezdetén könnyű mozgású, minimális költségigényű pódiumszínpadot szerveztem Egerben a társulaton belül, amellyel az elszakított területek magyarságának vittük az anyaország üzenetét. Ennek köszönhetően eljutottam műsoraimmal a távoli csángó magyarokhoz is, és dokumentálhattam az erdélyi magyarság életét, gyakori megaláztatását (pl. Sütő András megveretését). Ezért idehaza meghurcoltatásban is volt részem. Akkor még a színházban működő fegyelmi bizottság súlyos szankciókkal sújtott, amiért a Nagy-Magyarország térképével szemléltetett műsorfüzetemmel jártam Erdélyt, vagy készítettem interjút, például Tőkés Lászlóval is.

– Említette Debrecen pezsgő irodalmi-színházi életét, ahol a pályafutását kezdte. Hogyan került Egerbe?

– 1987-ben 12 színésztársammal jöttem el Debrecenből, mert egy nagy kihívás vonzásába kerültem: színházat alapítunk Eger és Heves megye számára. A rendkívül izgalmas szakmai kihívás mellett ez hatalmas kockázatvállalás is volt: új egzisztenciát kellett teremteni, a régi sikerek helyszínét egy bizonytalanra cseréltük fel. De a teremtés öröme mégis ide hozott, és fanatikus színházkedvelő polgárok harcában vettem részt: visszapereltük Miskolctól azt, ami hajdan az övéké volt: a színházat! E küzdelemben váltam egrivé, szinte észrevétlenül. Új sikereim színhelyén, a művészetre, szép szóra éhes megyében élek és végzem munkámat több évtizede. A kőszínházi és nyári színházi munkák mellett nagy lehetőséget kínáltak az oktatási és művészeti intézmények, templomok és pincék. Nyugodtan mondhatom: minden zeg-zugát belaktam a vidéknek, ismerem színházszerető közönségét.

– A szakmán belül is közismert Szíki Károly lehetetlent nem ismerő kísérletező kedve, kitartása. Mibe vágott még bele élete során?

– A megye vallásos hagyományait szolgálva megrendeztem Venczel József Misztériumjátékát, mely előtt számos város temploma nyitotta meg kapuit. 1988-tól hiánypótló céllal irodalmi, abszurd és mai darabok bemutatására „belső

bérletben” lehetőséget kértem folyamatos premierekre, az elszakított területeken és az emigrációban élő magyarjaink irodalmának, életközösségének bemutatására, valamint a legújabb szellemi élet vérkeringésébe való bekapcsolódásra. Ennek az izgalmas szellemi kalandnak legjobb példája Nagy András két drámájának (*A csábító naplója*, *Alma*) és Liza Schlesinger *Csontok* című művének stúdiószínpadra vitele. Előbbivel meghívtak Edinburgh-be is. Ilyen sem előtte, sem utána nem fordult elő a Gárdonyi Géza Színház életében. A másik darabbal széles körben nyertük meg magunknak az ifjabb korosztályt. Sajnos, ez a folyamat az 1998-as igazgatóváltással megszakadt.

– Szóval megismerte a színházi élet árnyoldalát is...

– Kiszorítódsi kezdődött azon főszereplők ellen, akik a kezdeti siker megalapozói voltak. Úgy döntöttem, hogy jobb, ha otthagynom a színházat, amelynek több mint egy évtizedes főszerep-sikereimet köszönhetem, és megpályázom a Harlekin Bábszínházat. És a váltás után hamarosan jöttek a sikerek is. A fékező erők ellenére egy hónap alatt független intézményt teremtettem, önálló gazdálkodással és önálló művészeti elgondolással. E munkámért 2002-ben Mádl Ferenc köztársasági elnök javaslatára az Arany érdemkeresztes színművész kitüntető címet kaptam. A legnagyobb siker, ami igazán maradandónak bizonyult: visszaszereztük a hakni-brigádoktól a megyét, és újra művszdarabokkal szórakoztattuk a legkisebb település gyermekeit is. A fő célunk: minden gyermeket büszkeség töltsön el, hogy ő annak a településnek tagja, ahol született, és otthon érezzék magukat a saját földjükön. A nulla számú tájolási szintet kétszáz fölé emeltük. A külföldi fesztiválsikerek pedig kárpótoltak minden nehézségért. Kitüntetés volt, hogy a bábszakma érdemes művésze lehettem.

A felnőtt közönség megnyerésére folyamatosan irodalmi esteket, színház-bemutatókat is szerveztem – hiánypótló céllal. Ehhez jelentős pályázati összeget is nyertem. Így került színre Varga László: *Az utolsó ítélet előtt* című drámája és Peter Handke *Kaspar* című abszurdjának bábvíziója. Csengey Dénes: *A cella* című monodramájának színre vitelével megalakítottam a Varga László Polgári Teátrumot, mely a mai napig él és virul a határon belül és kívül. A nyugati magyar emigráció számára is tartottunk számos bemutatót.

– Nemcsak a színházi, bábszínházi vagy előadóművészi munkásságáért, de a közéleti tevékenységéért is számos kitüntetést kapott, hogy csak két példát említsek: a Kanadai Magyar Írószövetség serlege vagy a kanadai Művészeti Filmes Kollégium kitüntetése.

– Hosszú lenne amerikai színházi-előadóművészi-irodalmi munkámat összeadni, melyeket könyvek, publicisztikák, CD és DVD lemezek őriznek. Nincs arra idő és felület, hogy kifejezzem a 35 évnyi értékőrzést, értékteremtést az emigrációs színpadokon, templomokban, Magyar Házakban, kerti partikon, Óceán-parti összejöveteleken. 33 amerikai állam magyar közösségeiben legalább 50 féle előadást mutattam be mintegy 500 előadás folyamán. Bocsánat, ez nem dicsekvés, csak összegzés! Ha valaki kérné, meg tudnám írni egy vaskos kötetben a New York-i élményeimet. Ez volt a legizgalmasabb. Persze őriztem az ottani 56-osokkal való kapcsolataimat: Bánkuty Gézával (Sarasota), Lissan

Györggyel (Los Angeles) Dettre Gyulával (Montreal), de a soproni 56-os egyetemistákkal is, akikkel dokumentumfilmet készítettem, élükön Roller Kálmánnal és Sziklai Oszkárral. Nem is beszélve a Zsolnai kerámia örököseivel, akiknek családi barátjuk lehettem, Zsolnai Miklósnak és Erzsébet asszonynak.

Barátom volt Tűz Tamás, akivel interjút készítettem, de találkoztam más költőkkel is: Faludy Györggyel Torontóban, Veszely Ferencsel Kelownában, Tamási Miklóssal Vancouverben. Kanadában jó barátom volt Vitéz György, Kemenes Géfin László, Amerikában barátaim sorában tudhattam Bakucz Józsefet, folyamatos kapcsolatot tartottam Barászky Jób Lászlóval és Horváth Elemérrel. Állandó vendég voltam a Püski könyvesboltban Ilus néninél és Sándor bátyámnál. A Varga László alapította Magyar Színházban ma is művészeti vezető vagyok, egy tucatnál több darabban játszottam, tíz darabot rendeztem, és írtam egy könyvet Cserey Erzsiről, aki Varga után vezette a színházat. Legalább két kötetre való anyagot írtam már e területeken bolyongva, de nem tudom, hogy érdekeli-e ma valakit...

– 2014-ben a Nagy Medve Csillagképben munkája elismerésüül az egyik csillagképet Szíki Károly színművész névre keresztelték. Tudna szolgálni erről némi felvilágosítással a magamfajta halandónak?

– Valaki, máig sem tudom ki, munkásságomért felterjesztett egy amerikai-svájci regisztrációra.

– Farkas Árpád már bizonyára onnan fentről, a kitágult magyar univerzumból vigyáz minket, miközben bennünk itt lenn, a februári csúszós, sáros időben a Hol az eső összeér a havazással című versének befejezése visszhangzik:

*Félrehajtogatjátok, lám, magatok előtt
az eső szárait,
visszacsap arcomba élük, hidegük.
Miféle menetelés ez,
miféle mágia,
hogy nem vágthatok magamnak új csapást,
mielőtt elérnők azt a kort,
hol az eső összeér a havazással,
s tejfehér ködökben úsznak el
álmodott kontinenseim,
s fehérré havazva be őket
én is örökre
elalszom –*

S. Király Béla

S. KIRÁLY BÉLA (1957) író, politológus, műfordító. Sóváradon született, Budapesten él. A *Magyar Szemle* szerkesztője, az *Átalvető* főszerkesztője. Legutóbbi kötete: *Harangzúgás vagy laikus humanizmus* (2019). Legutóbbi fordítása: Marcel Gauchet: *A francia balsorsról* (2021).